

# Brott, straff och kriminalvård

## Senaste forskningsrönen och erfarenheterna

### Seminarium i Riksdagen

### 24 september 2025

Felipe Estrada Dörner

Henrik Tham

Pelle Granström

Birgitta Göransson

Arrangörer: Miljöpartiet, Ulrika Westerlund och redaktionskommittén Tidskrift för Kriminalvård

# Det svenska tillståndet – om våldsutvecklingen

## Riksdagsseminarium om brott, straff och kriminalvård

Felipe Estrada

Professor i kriminologi



Stockholms  
universitet

# Det svenska tillståndet?

## Orbán till attack mot Sveriges regering: "Kollaps"

Publicerad 15 sep 2025 kl 09.49  
Uppdaterad kl 13.38

Ungerns premiärminister Viktor Orbán går till attack mot Sverige i ett [inlägg på X](#).

"Ett land som en gång var känt för ordning och trygghet håller nu på att kollapsa," skriver han.

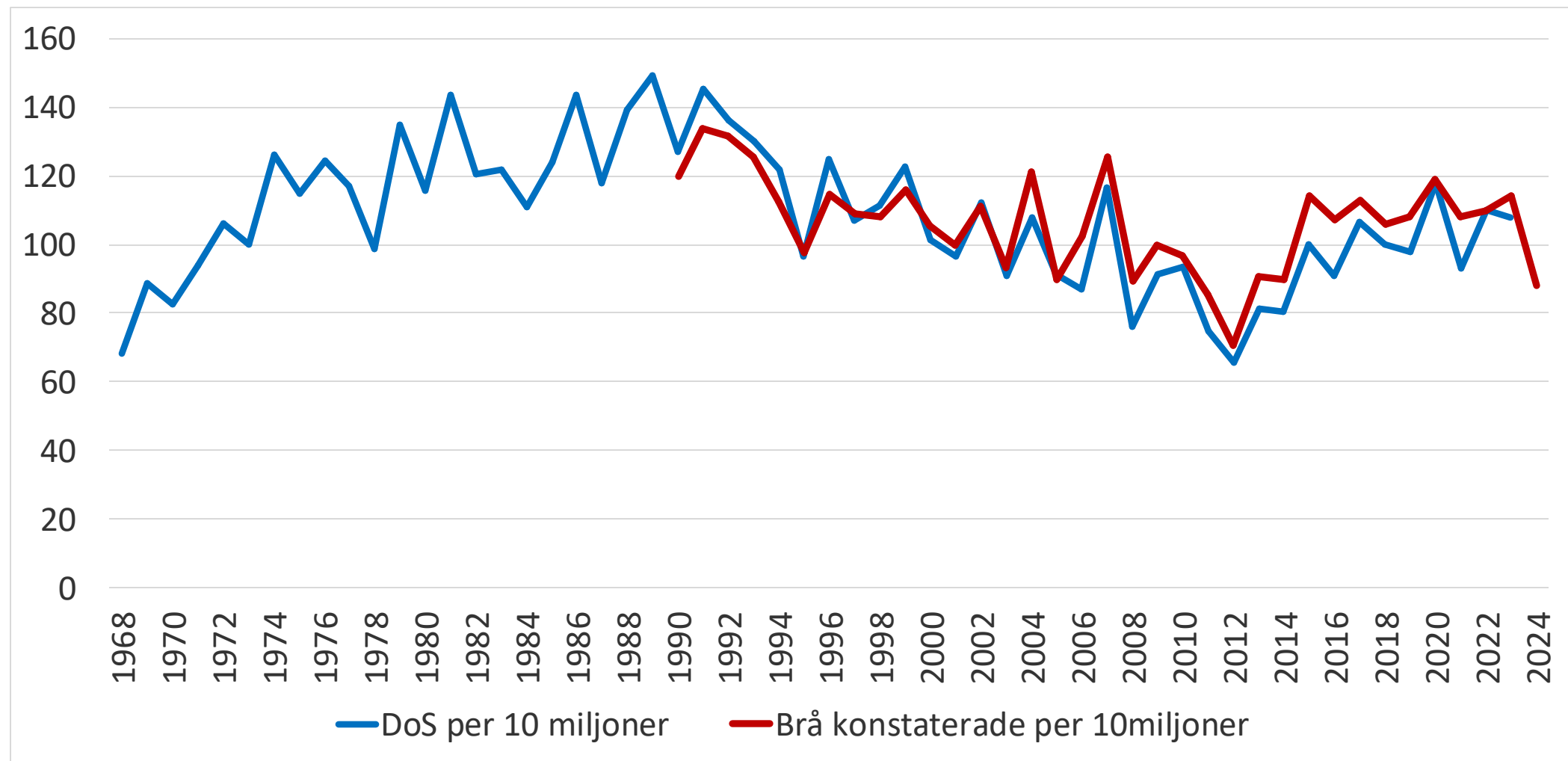
Kristersson rasar mot utspelet.

"Orbán är desperat," skriver han.

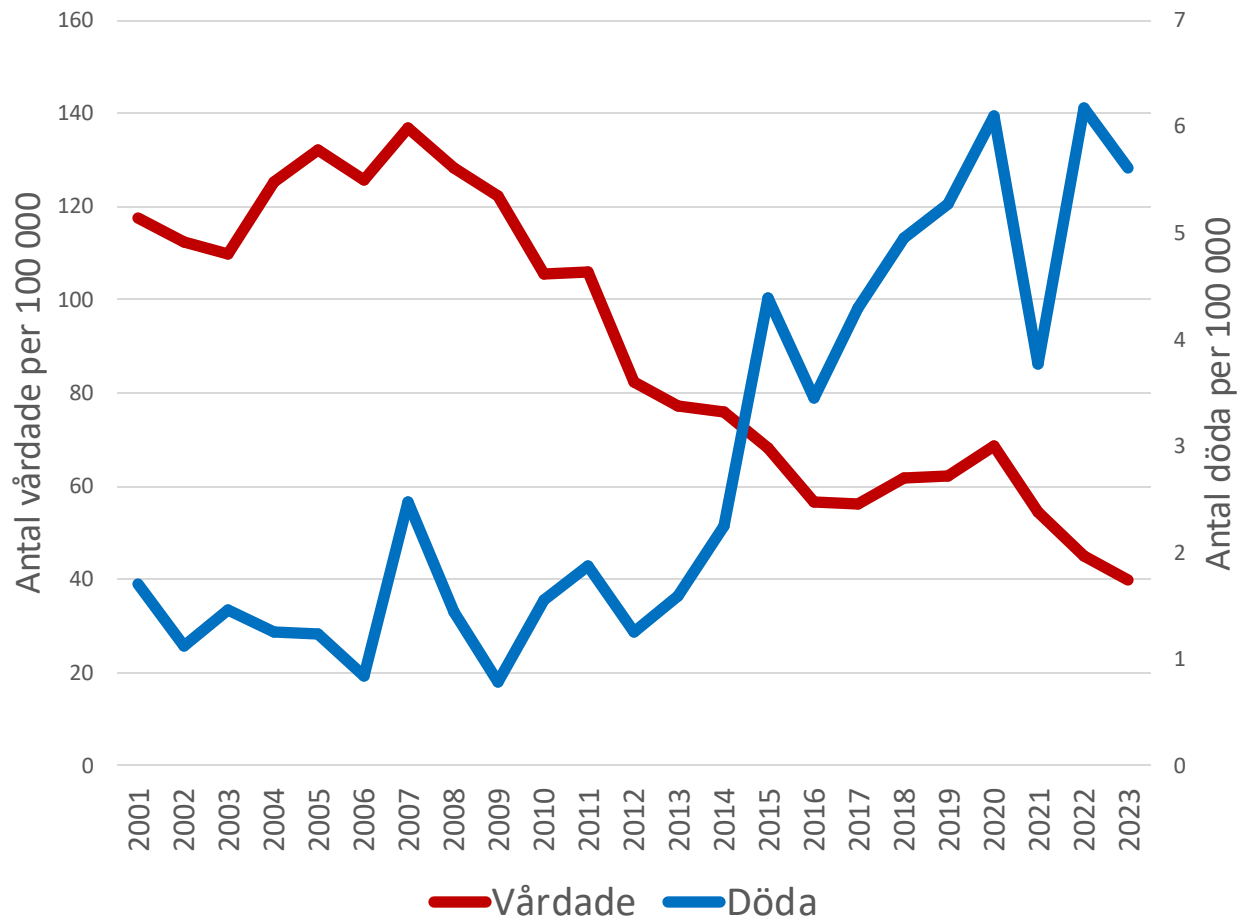
---



# Dödliga våldet i Sverige per 10 miljoner invånare



# Paradoxal våldsutveckling bland unga män (15-24 år)

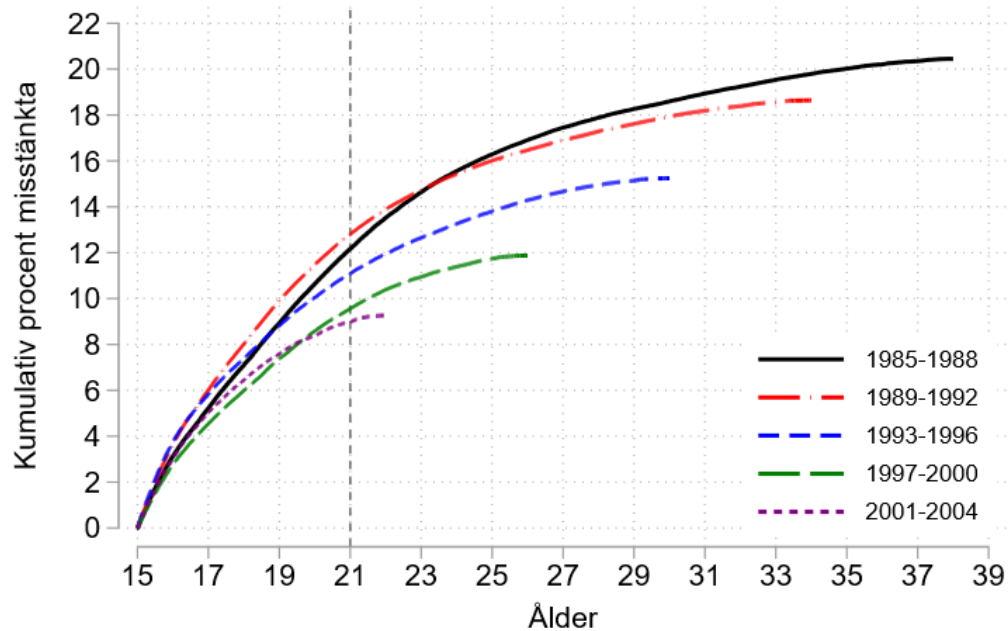


- Det svenska tillståndet
  - Dödligt ungdomsvåld ökat kraftigt i Sverige men inte andra EU länder (Granath 2024)
- Samtidigt är Sverige del av trend i västvärlden av **minskande ungdomsbrottslighet och ungdomsvåld** (Sivertsson och Aaltonen 2025)
  - Gemensam utveckling av färre riskbeteenden och ostrukturerade fritidsvanor (Ball et al., 2023)
  - Förändrade rutinaktiviteter (Svensson & Oberwittler, 2021)
  - Minskat berusningsdrickande (Raitasalo et al., 2021)

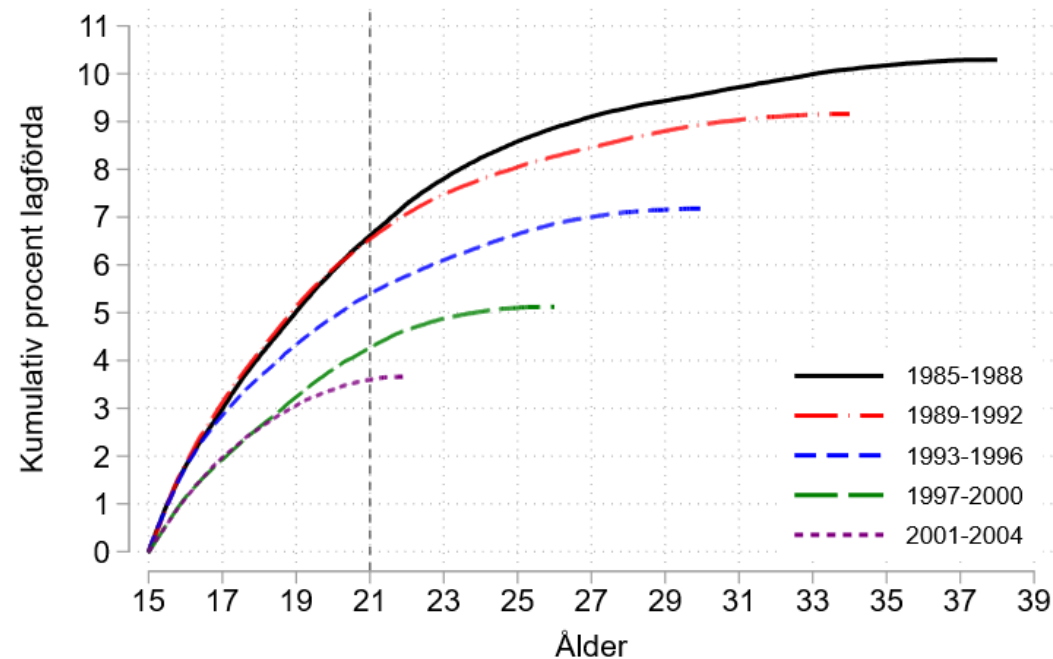
# Ny multikohortstudie från SU:

## Allt ovanligare att unga män går ut i vuxenlivet med våldslagföring

a) Misstanke



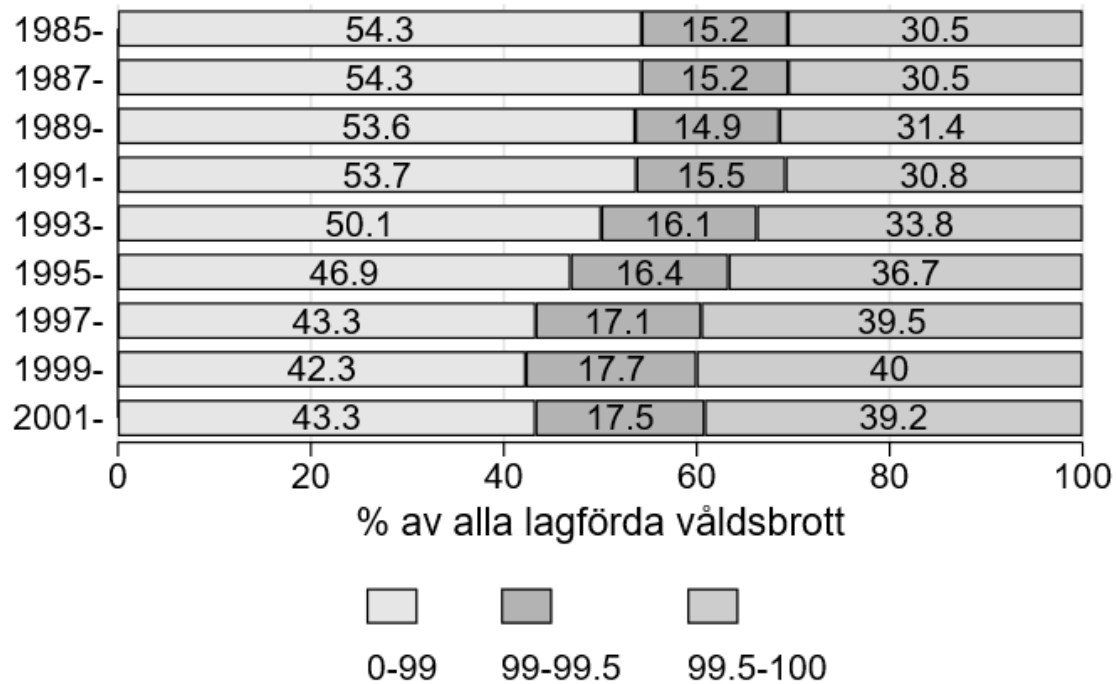
b) Lagföring



# Färre men värre 2.0

## Våldsbrott bland unga män 15-20 år

(b) Lagförda



- Kriminologisk välkänd fakta: en liten grupp unga män står för de flesta våldsbrotten i en kohort
- Födda 1985: en procent av de unga männen står för 45% av samtliga lagförda våldsbrott när kohorten uppnått 20 års ålder
- Tendens till ännu större koncentration och allvarigare våldsbrott
- Koncentrationen beror främst på att lagföringarna fördelas på färre individer då allt fler inte alls lagförs för våldsbrott
- Sociodemografisk profil?
  - Härkomst vs Socioekonomisk bakgrund

RAPPORT 2020:1

### Den ojämlika brottsligheten

Lagföringsutvecklingen i demografiska och socioekonomiska grupper 1973-2017

Olof Bäckman  
Felipe Estrada  
Anders Nilsson  
Fredrik Övertsson

# Vad ska göras enligt forskningen?

Utjämna och öka livschanser – minimera exponering för riskfaktorer

- Familj, Skolmisslyckanden, Missbruk; Ungdomsbrott
  - Hänger samman med senare social exkludering
- Hur stärker vi vändpunktsprocesser under livet?
  - Föräldrar; Utbildning, Relationer, Arbete, ”mening med livet”
- Målbild ta del av kunskap (lyssna inte på Orban med flera):
  - undvik åtgärder som försvårar barn och ungas utbildning och möjligheter till en väg bort från kriminalitet



# En straffreform (SOU 2025:66) för 17 miljarder per år

- varför ska straffen höjas,  
och vad får vi för pengarna?

Henrik Tham

Professor emeritus i kriminologi  
vid Stockholms universitet

# Reformens förslag

- Ett 50-tal straffskalor ska skärpas
- Livstids fängelse ska kunna dömas ut om flera allvarliga brott ingår i domen
- Hela straffskalan ska användas när straffet bestäms
- En ny påföljd, villkorligt fängelse, ska införas
- Presumtionen mot fängelse ska tas bort
- Flerfaldig brottslighet ska få ökad betydelse i domen
- Gängrelaterad brottslighet ska kunna ge upp till dubbelt så långa fängelsestraff
- Häktning ska kunna ske i fler fall.

# Ökning och minskning av strafflagstiftning i Sverige 1965 – 2025 efter regeringstyp

+

-

+

-

+

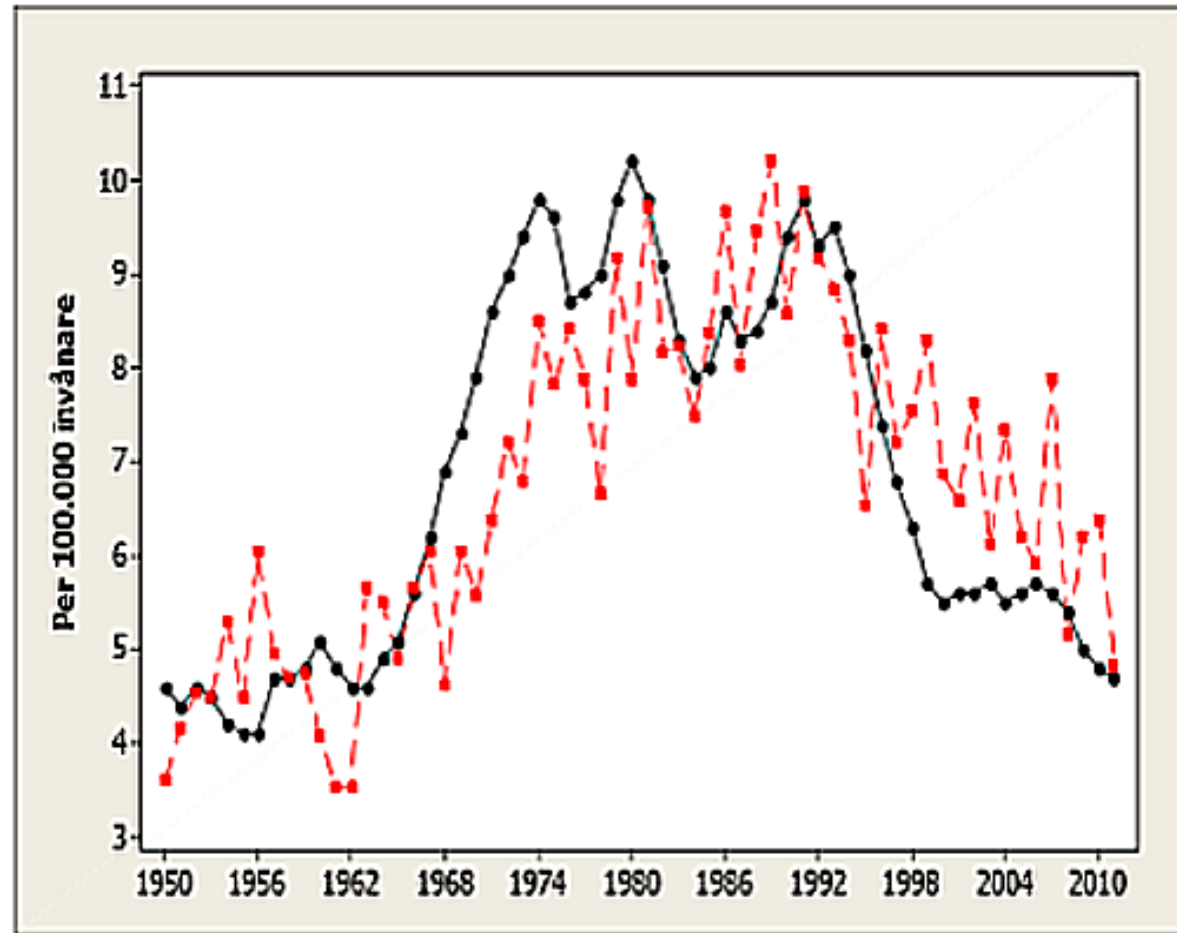
-

1965-1976 Social democratic	1968:7	Drugs	1970:120	Pornography
	1969:13	Drugs	1972:128	Military arrest
	1971:10	Tax fraud	1972:138	Death penalty in war
	1971:82	Aircraft hijacking	1972:146	Prison term
	1972:67	Drugs	1974:20	Prison regime
1976-1982 Center-right	1973:37	Terrorism	1974:70	Abortion
	1975:115	Temporary arrest	1975/76:42	Theft and robbery
	1975/76:62	Debt crimes	1975/76:62	Recidivism 1975/76:113 Drunkenness
	1976/79:62	Prison regime	1976/77:282	Conversion of fines
	1979/80:66	Receiving	1978/79:212	Youth prison
1982-1991 Social democratic	1979/80:100	Gambling	1980/81:1	Prison regime
	1980/81:76	Drugs	1980/81:24	Prison two weeks
	1980/81:248	Environment, crime	1980/81:28	Imprisonment
	1981/82:49	Women battering	1981/82:153	Parole
	1981/82:85	Economic crime	1982/83:85	Half time parole
1991-1994 Center-right	1981/82:245	Drugs in prison	1982/83:81	Conversion of fines
	1981/82:542	Economic crime	1986/87:206	Contract treatment
	1981/82:587	Pornography	1988/89:2	Drink-driving
	1982/83:261	Drugs	1988/89:2	Community service
	1983/84:148	Prison regime	1989/90:7	Community service
1994-2001 Social democratic	1983/84:46	Drugs	1989/90:2	Community service
	1984/85:116	Pornography	1989/90:2	Community service
	1987/88:71	Drugs	1989/90:2	Community service
	1987/88:120	Recidivism	1989/90:2	Community service
	1987/88:137	Women battering	1989/90:2	Community service
2001-2004 Center-right	1989/90:26	Sex with children	1991/92:108	Community service
	1992/93:41	Assault, threats etc.	1993/94:184	Electron, supervision
	1992/93:242	Consump. of drugs	1993/94:201	Hate crimes
	1993/94:44	Drink-driving	1994/95:5	Foot shackle
	1993/94:201	Hate crimes	2001/02:126	Restorative justice
2004-2008 Social democratic	1994/95:15	Witness threats etc.	2004/05:34	Foot shackle
	1995/96:5	Abuse of women	2004/05:34	Foot shackle
	1997/98:5	Buying sex	2004/05:34	Foot shackle
	1997/98:36	Parole	2004/05:34	Foot shackle
	1998/99:49	Drug while driving	2004/05:34	Foot shackle
2008-2014 Center-right	1999/00:108	Insider trading	2004/05:34	Foot shackle
	1999/00:124	Smuggling	2004/05:34	Foot shackle
	2000/01:124	Trafficking, sex	2004/05:34	Foot shackle
	2002/03:134	Gratuit	2004/05:34	Foot shackle
	2004/05:42	Rape	2004/05:34	Foot shackle
2014-2022 Social democratic/ Green party	2005/06:177	Special powers	2008/10:152	Criminal records
	2007/08:63	Drink-driving	2008/10:152	Criminal records
	2007/08:67	Mentally ill	2008/10:152	Criminal records
	2007/08:163	Special powers	2008/10:152	Criminal records
	2008/09:148	Murder	2008/10:152	Criminal records
2022- Center-right	2008/09:148	Enslaving	2008/10:152	Criminal records
	2009/10:50	Statute of limitation	2008/10:152	Criminal records
	2009/10:70	Child pornography	2008/10:152	Criminal records
	2009/10:105	Drug test, children	2008/10:152	Criminal records
	2009/10:147	Violent crimes	2008/10:152	Criminal records
2022- Center-right	2009/10:152	Trafficking	2008/10:152	Criminal records
	2010/11:42	Stalking	2008/10:152	Criminal records
	2010/11:77	Buying sex	2008/10:152	Criminal records
	2011/12:79	Bribes	2008/10:152	Criminal records
	2011/12:209	Guys	2008/10:152	Criminal records
2022- Center-right	2011/12:209	Guys	2008/10:152	Criminal records
	2012/13:168	Intimate photography	2008/10:152	Criminal records
	2012/13:168	Abuse of women	2008/10:152	Criminal records
	2012/13:111	Rape	2008/10:152	Criminal records
	2013/14:120	Hiding one's child	2008/10:152	Criminal records
2022- Center-right	2013/14:211	Insider trading	2008/10:152	Criminal records
	2013/14:214	Murder	2008/10:152	Criminal records
	2013/14:226	Guys	2008/10:152	Criminal records
	2013/14:226	Guys	2008/10:152	Criminal records
	2013/14:226	Guys	2008/10:152	Criminal records

2014-2022 Social democratic/ Green party	2015/16:78	Terrorism	2019/20:129	Custody
	2015/16:50	Theft of identity	2019/20:129	Custody
	2015/16:111	Drugs	2019/20:129	Custody
	2015/16:113	Organized crime	2019/20:129	Custody
	2015/16:151	Recidivism	2019/20:129	Custody
	2016/17:92	Explosives	2019/20:129	Custody
	2016/17:108	Violent crimes	2019/20:129	Custody
	2016/17:214	Grooming	2019/20:129	Custody
	2016/17:222	Personal integrity	2019/20:129	Custody
	2017/18:123	Trafficking	2019/20:129	Custody
	2017/18:174	Rape	2019/20:129	Custody
	2018/19:77	Parole	2019/20:129	Custody
	2018/19:107	Apartment lease	2019/20:129	Custody
	2018/19:138	Murder	2019/20:129	Custody
	2018/19:154	Attack on politicians	2019/20:129	Custody
	2018/19:155	Emergency personnel	2019/20:129	Custody
	2018/19:157	Buying sex, children	2019/20:129	Custody
	2019/20:36	Terrorism	2019/20:129	Custody
	2019/20:58	Illegal weapons	2019/20:129	Custody
	019/20:64	Secret data supervis.	2019/20:129	Custody
2019/20:69	Child pornography	2019/20:129	Custody	
2019/20:118	Youth supervision	2019/20:129	Custody	
2019/20:131	Honor crimes	2019/20:129	Custody	
2019/20:149	Intellectual property	2019/20:129	Custody	
2019/20:200	Arms	2019/20:129	Custody	
2020/21:8	Conversion of fines	2019/20:129	Custody	
020/21:18	Parole	2019/20:129	Custody	
2020/21:52	Burglary	2019/20:129	Custody	
2020/21:54	Probation	2019/20:129	Custody	
2020/21:216	Search	2019/20:129	Custody	
2020/21:185	Probation	2019/20:129	Custody	
2020/21:170	Violence/children	2019/20:129	Custody	
2020/21:217	Violence/close relat.	2019/20:129	Custody	
2021/22:17	Penalty discount	2019/20:129	Custody	
2021/22:42	Terrorism	2019/20:129	Custody	
2021/22:55	Foreign espionage	2019/20:129	Custody	
2021/22:119	Means of coercion	2019/20:129	Custody	
2021/22:186	Judicial interference	2019/20:129	Custody	
2021/22:133	Terrorism	2019/20:129	Custody	
2021/22:138	Honor crimes	2019/20:129	Custody	
2021/22:192	Knife break	2019/20:129	Custody	
2021/22:194	Domestic peace	2019/20:129	Custody	
2021/22:195	Grievous peace	2019/20:129	Custody	
2021/22:196	Foot shackle	2019/20:129	Custody	
2021/22:224	Deportation	2019/20:129	Custody	
2021/22:231	Rape	2019/20:129	Custody	

2022- Center-right	2022/23:53	Criminal networks	2024/25:202 Foot shackle
	2022/23:55	Subsidy abuse	
	2022/23:73	Terrorism	
	2022/23:78	Suspected children	
	2022/23:106	Crimes against official	
	2022/23:126	Means of coercion	
	2023/24:33	Firearms/explosives	
	2023/24:57	Prohibition of stay	
	2023/24:84	Security zones	
	2023/24:93	Incitement	
	2023/24:108	Deprivations of liberty	
	2023/24:112	Eviction due to crime	
	2023/24:117	Coercive measures	
	2024/25:18	Virginity checks	
	2024/25:20	Anonymous witnesses	
2024/25:59	Crim. statute of limitat.		
2024/25:65	Duty to provide info.		
2024/25:123	Contact ban		
2024/25:124	Sexual assaults		
2024/25:141	Violence and threats		
2024/25:175	Coercive measures		

# Mord och dråp i USA (svart) och Sverige (röd) 1950–2011. Per 100 000 invånare. (De svenska talen har multiplicerats med 6,7)



**Förslagetets kostnader**

**17 miljarder  
och en fördubblad fängelsepopulation**

# Volymmässiga och ekonomiska konsekvenser av paradigmskiftet i ett Europaperspektiv

Pelle Granström

Medlem i Europarådets antitortyrkommitté 2015-2022

f.d. anstaltschef

## 2033 finner vi en Kriminalvårdsorganisation som i jämförelse med 2021 ska:

- härbärgera ytterligare 2 000 häktade
- hantera 35 000 fängelseintagna jämfört med drygt 5 000
- driva en frivårdsorganisation som hanterar 25 000 klienter jämfört med knappt 15 000
- ha personalkader som beräknas öka från ca 13 000 årsarbetskrafter till ca 23 000 (dock med glesare personaltäthet jämfört med dagens och ca 32 000 med oförändrad personaltäthet)
- kräver ett totalt anslagsbehov av dryga 40 miljarder jämfört med utgångspunktens 16 miljarder

# Europarådets ställningstaganden (PACE):

- **Överfulla fängelser** är ett återkommande **problem** i unionen
- PACE anser att en ökning av **fängelsekapaciteten** inte är den enda lösningen på problemet med **överbeläggning**
- Det finns inget samband mellan **stränga påföljder** och **minskad brottslighet**.
- Frihetsberövande före rättegång bör tillämpas endast som en **sista utväg**
- PACE uppmuntrar medlemsstaterna att införa **alternativ till fängelse**, i synnerhet för de kortaste straffen, bland annat frigång, samhällstjänst samt ökad användning av husarrest och elektronisk fotboja
- PACE fördömer den politik för **externalisering** av fängelser till annat land som tillämpas av vissa medlemsstater, eftersom den utgör ytterligare en bestraffning som påverkar fångarnas familjer

# CPT – Europarådets anti-tortyrkommitté

## Aktiviteter vs Sverige

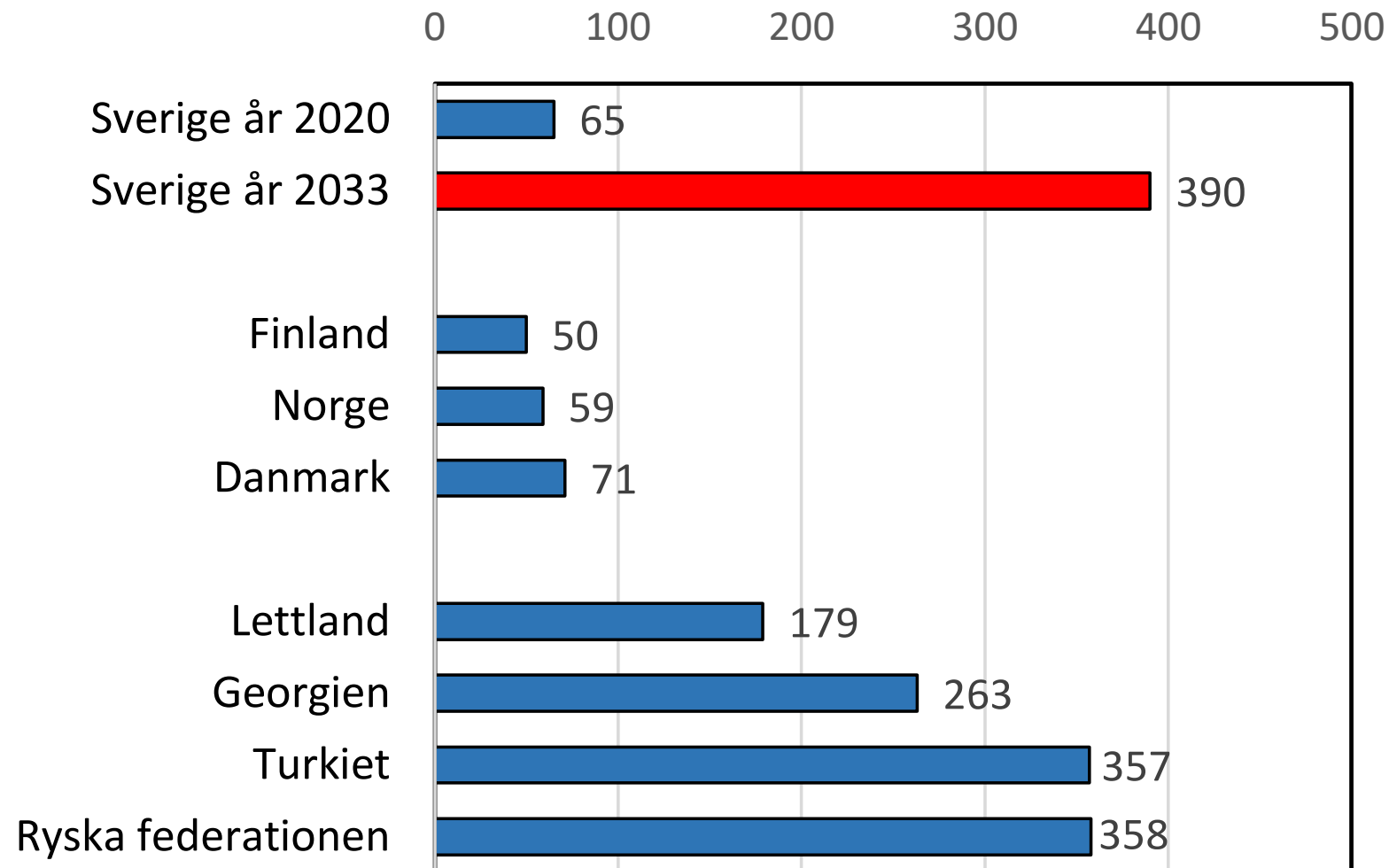
- 2021 - periodiskt besök – kritik av häktesförhållanden
- 2016 - High Level talks (med företrädare för (s)-regeringen)
- 2015 - periodiskt besök – kritik av häktesförhållanden
- 2009 - periodiskt besök -- kritik av häktesförhållanden

Totalt 7 besök i Sverige sedan 1989

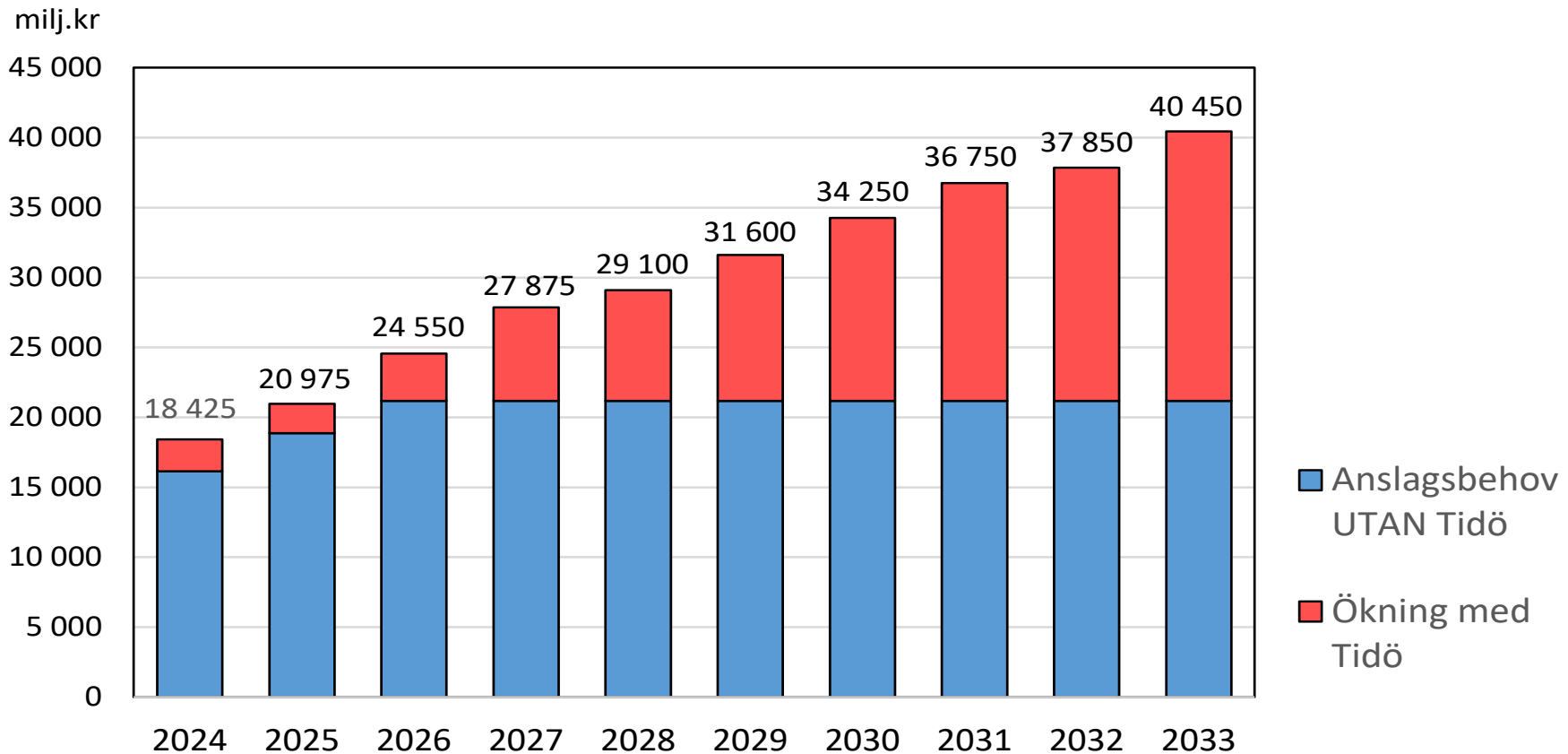
# Det svenska “svaret”:

- Längre strafftider för flertalet brott
- Fängelsestraff förstahandsalternativ – även för mycket unga
- Ökad användning av häktning och ger inga alternativ till häktning
- Straffmättningsregler som förlänger totala påföljden
- Förkortad tid för villkorlig frigivning

# Antalet frihetsberövade per 100.000 innevånare 2020



# Kriminalvårdens kostnadsutveckling 2024-2033 (prognos) varav ökning med Tidöavtalet



Källa: KVV Rapport KV 2023-14991

# Utvecklingslinjer i Estland och Sverige

## Estland - minskande

Från 343 frihetsberövade/100 000 år 2000 till 164 år 2022

## Sverige - ökande

Från **73** frihetsberövade/100 000 (2020) till **390**/100 000 (2033)

# Paradoxen

Estlands anpassningsarbete av sin kriminalpolitik till Europarådets uttalade principer

En möjliggörare för expanderingen av svensk kriminalvård och paradigmskiftet?

# Unga lagöverträdare, riskfaktorer och skyddsfaktorer Etik och förebyggande insatser

Birgitta Göransson

Leg psykolog, f.d. kriminalvårdsdirektör

f.d. regionchef Kriminalvårdens region Väst

# ORDEN SPEGLAR TIDSANDAN

Skyddsling

Värsting

Psykopat

Barnsoldat/empatilösa monster

# Vad vet vi om de unga?

Frihetsberövade ungdomar på SiS, häkte och anstalt är svårt traumatiserade av våld och sexuella övergrepp, lider av ångest, depression, självskadehandlingar, suicidförsök och missbruk.

*Källor: SiS rapport 8, 2025 och Barnombudsmannens rapport maj 2025 " Ni måste hinna före"*

# Riskfaktorer

## Hos barn och unga

- Våld och sexuella övergrepp
- Trauma
- ADHD
- Institutionsvistelser
- Häktning och fängelse

## I uppväxtmiljön

- Fattigdom
- Missbruk, psykisk sjukdom hos vårdnadshavare
- Fängelsesdömd pappa
- Bristfälliga skolor, mobbning

# Har ungdomar samma ansvar som en vuxen för en brottslig handling?

Hjärnan är fullt utvecklad först i 25-årsåldern.

En tonåring saknar den vuxnes förmåga att planera, kontrollera impulser och starka känslor, fatta rationella beslut och förstå konsekvenser.

De är känsligare för gruppträck och mer sårbara för bestraffning.

# Åtgärder vidtagna eller föreslagna som rör unga

- Visitationszoner utan misstanke om brott
- Preventiva vistelseförbud
- Hemliga tvångsåtgärder mot barn under 15 år
- Kriminalisering av deltagande i kriminella gäng
- Utvidgade drogtester
- Kriminalisering av försök till bruk av narkotika
- Vräkning av familjer om barnet begår brott
- Nedskärning av försörjningsstöd
- Lägre gräns för obligatorisk häktning
- **Avskaffad "straffrabatt"**
- **Sänkt straffmyndighetsålder**
- **Ungdomsfängelser**
- Senare villkorlig frigivning

# Sänkt straffmyndighetsålder från 15 till 13 år

Straffmyndighetsåldern utgår från barnets utveckling

FN:s Barnrättskommitté uppmanar starkt regeringen att inte sänka straffmyndighetsåldern, något som är i direkt strid mot Barnkonventionen

Danmark sänkte straffmyndighetsåldern från 15 år till 14 år.  
Ledde till ökad brottslighet bland 14-åringar och yngre.  
Återgick till 15 år

# Slopad straffrabatt för unga myndiga

*Ur betänkandet (SOU 2018:85)*

”Det finns inte något empiriskt eller erfarenhetsbaserat stöd för skärpta påföljder för unga lagöverträdare”.

I hela Norden särbehandlas de yngsta lagöverträdarna.

I Tyskland och Norge särbehandling upp till 20 år.

# FNs Barnrättskommittés granskning av Sverige

- Tidöavtalet bryter mot portalparagrafen om alla barns lika rättigheter. Det skiljer på barn och barn och är beroende av var barnet bor, var det och deras föräldrar är födda och på vilken grund det är i Sverige.
- Isolering och häktning av barn, tvångsmedel och visitationszoner utan brottsmisstanke, ekonomiska sanktioner mot föräldrar mm. Dessa åtgärder är bland de 14 som bryter mot Barnkonventionens artiklar.

Sverige fick 131 rekommendationer av Barnrättskommittén 2023. Den rekommenderade bland annat Sverige att satsa på tidiga och preventiva åtgärder mot gängkriminalitet, underbyggda av forskning och analys.